

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Danuty Michoń

„Wielowymiarowa analiza porównawcza rozwoju regionalnego w Polsce w kontekście polityki spójności”

I. Podstawa opracowania recenzji.

Przedmiotem tej recenzji jest rozprawa doktorska mgr Danuty Michoń pt. *„Wielowymiarowa analiza porównawcza rozwoju regionalnego w Polsce w kontekście polityki spójności”*, której Promotorem jest prof. SGH dr hab. Ilona Błaszczak-Przybycińska. Podstawą niniejszej opinii jest pismo Dziekana Kolegium Analiz Ekonomicznych z dnia 25 kwietnia 2018 roku.

II. Ocena trafności wyboru problemu naukowego.

Opiniowana rozprawa to obszerne dzieło, które wpisuje się dobrze w nurt podobnych badań, których celem są analizy rozwoju regionalnego, jego zróżnicowania i procesów polaryzacji w aspekcie dwóch kluczowych polityk regionalnych – polityki spójności i polityki strukturalnej.

Wykorzystanie metodyki wielowymiarowej analizy porównawczej (WAP) do oceny rozwoju województw w kontekście celów, zasad i instrumentów polityki spójności Unii Europejskiej i dla określenia tendencji w zróżnicowaniu tego rozwoju - to trafny wybór, mimo dużego już istniejącego dorobku w zakresie badań regionalnych, w tym badań dotyczących zróżnicowania rozwoju regionalnego w Polsce. Należy tu m.in. wspomnieć o cyt. w tej rozprawie raporcie Ministerstwa Rozwoju z 2016 roku pn. *„Wpływ polityki spójności na rozwój społeczno-gospodarczy*

Polski i regionów w latach 2004-2015". Wyniki tych badań zostały przez Autorkę rozprawy właściwie wykorzystane w pierwszych rozdziałach pracy dla wyznaczenia teoretycznego punktu wyjścia dla swoich rozważań i bazy dla analizy empirycznej z wykorzystaniem właściwie wybranych narzędzi z ciągle rozbudowującej się metodyki WAP.

III. Struktura pracy i jej powiązanie z realizacją celów i tez rozprawy

Właściwie zbudowana **matryca logiczna** rozprawy ma kluczowe znaczenie w ukazaniu kolejnych etapów postępowania badawczego, prowadzącego w końcowym efekcie do zweryfikowania pozytywnego lub falsyfikacji postawionych w pracy hipotez badawczych. Matrycę tę tworzy z reguły **ciąg logiczny** pięciu następujących elementów: (1) identyfikacja tez (przesłanek, założeń badawczych) pracy, (2) określenie przedmiotu poznania naukowego - problemu badawczego (przedstawionego np. w formie pytania lub kilku pytań), (3) sformułowanie hipotez i (4) celów badawczych, determinujących (5) strukturę merytoryczną pracy. Mgr Danuta Michoń zbudowała w zasadzie prawidłową matrycę logiczną swojej rozprawy, dlatego „w zasadzie”, ponieważ element drugi tej matrycy - sformułowanie problemu badawczego nie występuje w formie jawnej po sformułowaniu tez. Można się jednak doszukać opisu tego problemu (ss. 11-16 wprowadzenia) w rozważaniach poprzedzających tezę pracy. Można tam znaleźć wyraźne dowody na oryginalność naukową przyjętego przez mgr Michoń problemu badawczego. Zatem mgr Michoń rozpoczęła budowę matrycy logicznej rozprawy:

- od sformułowania – na podstawie stanu dotychczasowych badań empirycznych i analizy literatury – następującej **tezy badawczej** jako punktu wyjścia dla dalszych etapów budowy matrycy logicznej: *„rozwój społeczno-gospodarczy w wymiarze regionalnym charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem determinowanym w głównej mierze specyfiką województw i uwarunkowaniami rozwoju”* (s. 16). Jest to zatem stwierdzenie, które ze względu na to, że zostało sformułowane na podstawie stanu dotychczasowych badań, uznajemy za prawdziwe i nie podlega ono weryfikacji. Zatem prawdziwe jest po *pierwsze* – występowanie dużego

zróźnicowania rozwoju społeczno-gospodarczego polskich województw i *po drugie* to, że wynika ono głównie ze specyfiki województw i uwarunkowań ich rozwoju;

- następnie Autorka rozprawy sformułowała trzy **hipotezy badawcze**, wyraźnie ze sobą powiązane, ale w rozprawie niestety nie ma hipotezy głównej wyrażonej w formie generalizującego stwierdzenia jako odpowiednika celu głównego pracy i w stosunku do którego powinny być sformułowane hipotezy szczegółowe, stanowiące jego jasną i logiczną dekompozycję. Hipoteza główna powinna w tym przypadku nawiązywać w pewnym stopniu do sformułowanej tezy badawczej i przede wszystkim uwzględniać **kontekst (czy rolę) polityki spójności**, wyrażony w przypuszczeniu (hipotezie), że zróźnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego polskich województw wykazuje tendencje malejące. Zatem brak sformułowanej hipotezy głównej na pewno w pewnym stopniu obniża ocenę tego metodologicznego aspektu opiniowanej rozprawy.

Zapis hipotez rozprawy sprowadza się do następujących trzech stwierdzeń/przypuszczeń (s. 16):

- "*w zróźnicowanym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego województw obserwuje się tendencje zmniejszających dysproporcji*" (hipoteza 1);
- "*metoda zbiorów rozmytych jest skutecznym narzędziem badania zróźnicowania regionalnego*" (hipoteza 2);
- "*w obszarze rozwoju regionalnego nie występuje zjawisko polaryzacji gospodarczej, społecznej i terytorialnej*" (hipoteza 3).

Te trzy hipotezy badawcze pracy w pełni ukazują wyzwania merytoryczne i metodyczne jakie stanęły przez Autorką tej rozprawy, a sposób sformułowania tych hipotez nie budzi zasadniczych uwag, poza pewnymi wątpliwościami czysto redakcyjnymi (hipoteza 1; czy nie lepszy redakcyjnie jest jej zapis: „*w poziomach rozwoju społeczno-gospodarczego województw obserwuje się tendencje zmniejszających się dysproporcji*”; hipoteza 2: określenie „*skuteczne narzędzie*” zbyt

wiele obiecuje, a zwłaszcza zapowiada, że ta skuteczność będzie przedstawiona porównawczo na tle skuteczności innych narzędzi).

Główny cel rozprawy jest jasno określony w tytule pracy i we wstępie. Jest nim „analiza rozwoju regionalnego w Polsce w kontekście polityki spójności” (s.16). Cel ten jest podzielony na cztery cele szczegółowe, które dokładniej ukazują zamierzenia badawcze mgr Danuta Michoń. Trzy pierwsze cele mają wyraźnie charakter poznawczo-przeładowy i dopiero czwarty cel nawiązuje bezpośrednio do sformułowanych w rozprawie trzech hipotez. I tak (s. 17):

- celem pierwszym pracy było „*dokonanie przeglądu teorii rozwoju regionalnego, w tym szczególnie związanych z przedmiotową analizą*”;
- cel drugi to „*rozpoznanie determinant rozwoju regionalnego na bazie studiów literaturowych*”,
- celem trzecim było „*usystematyzowanie wiedzy na temat polityki spójności UE, jej celów, zasad i instrumentów*”,
- i cel czwarty empiryczny to „*przeprowadzenie pomiaru i oceny rozwoju regionalnego w Polsce na podstawie wyspecyfikowanych zmiennych diagnostycznych przy wykorzystaniu odpowiednich metod*” – metody zbiorów rozmytych i porządkowania liniowego. Pewną wątpliwość budzi nie wyeksponowanie w celu czwartym analizy stopnia polaryzacji w rozwoju regionalnym (problemu uwzględnionego w trzeciej hipotezie). Autorka na s. 17 pisze o tej analizie, jednak tak jakby była ona poza głównym nurtem badań (jako „uzupełnienie analizy”).

Realizacji głównego celu pracy i celów szczegółowych podporządkowana została jej struktura, której treść - obejmująca łącznie 250 stron (w tym tekst główny liczący 195 stron) - składa się ze wstępu, 5 rozdziałów merytorycznych oraz dobrze skonstruowanego podsumowania, w którym zawarto główne wnioski wynikające z pracy. Struktura pracy jest poprawna i nie budzi istotnych zastrzeżeń (poza nie do końca uzasadnionym umieszczeniem przed wprowadzeniem spisów tablic, wykresów

i map oraz brakiem we wstępie chociażby lapidarnego opisu treści poszczególnych rozdziałów).

Treść rozprawy można - jak się wydaje - sprowadzić do **trzech grup problemowych**, nawiązujących bezpośrednio do głównego celu pracy. W pracy są kolejno rozważane:

1. Główne kwestie merytoryczno-terminologiczne naświetlające **istotę, tło, genezę** powstania i kształtowania się koncepcji rozwoju regionalnego oraz jej podstawowych determinant. Problemy te są przedmiotem rozważań w **rozdziale 1** rozprawy.
2. Kluczowe problemy **polityki spójności** Unii Europejskiej i strategiczne sposoby urzeczywistniania w Polsce jej celów i zasad. Kwestie te są rozważane w **rozdziałach 2 i 3**.
3. Problemy wyboru właściwego **narzędzia badawczego** (hipoteza 2) do badania zróżnicowania rozwoju regionalnego oraz stopnia polaryzacji ekonomicznej oraz **wykorzystanie praktyczne** wybranego narzędzia badawczego w celu weryfikacji hipotezy 1 i 3. Zagadnienia te są przedmiotem rozważań w **rozdziałach 4 i 5** rozprawy.

Oceniając ogólnie poziom merytoryczny rozprawy, należy stwierdzić, że założony cel merytoryczny i praktyczny opracowania został w dużym stopniu osiągnięty, jeśli się weźmie pod uwagę właściwy zakres poruszonej w pracy problematyki - od zagadnień teoretyczno-poznawczych związanych z rozwojem regionalnym i „nakładką” na ten rozwój celów i zasad polityki spójności - co tworzy pierwszą część pracy (**rozdziały 1-3**), po zagadnienia metodyczno-empiryczne ukazujące wyniki analizy spójności w polskich województwach przy wykorzystaniu świadomie wybranej metodyki badawczej. Zagadnienia te tworzą drugą – kluczową z punktu widzenia celów rozprawy i postawionych w niej hipotez badawczych - część tej rozprawy (**rozdziały 4-5**). Należy stwierdzić, że obie części mają wysoce komplementarny charakter.

Za **merytoryczny** wkład Autorki rozprawy do rozwoju dyscypliny ekonomia należy uznać przede wszystkim:

1. Bardzo wszechstronne, kompetentne, oparte na analizie literatury naświetlenie **istoty, tła i genezy** powstania i kształtowania się koncepcji rozwoju regionalnego oraz jej podstawowych determinant (*rozdział 1*) poprzez:

- ukazanie złożoności dyskusji toczącej się wokół samego pojęcia rozwoju regionalnego z wyeksponowaniem przesłanek tego rozwoju, powiązań kategorii rozwoju z kategorią wzrostu, typologii regionów z punktu widzenia ich stopnia rozwoju (co wykorzystywane jest praktycznie w *rozdziale 5*) oraz fundamentalnego – w ocenie Autorki pracy - znaczenia przedsiębiorczości i konkurencyjności w rozwoju regionalnym.

Poznawczo ciekawe jest też syntetyczne zestawienie różnych teoretycznych podejść do koncepcji i mechanizmów rozwoju regionalnego i trafny wybór – podyktowany celami tej rozprawy – z mnogości tych podejść kilku koncepcji: „polaryzacji sektorowej” i szerzej „polaryzacji ekonomicznej”, „biegunów wzrostu” oraz „procesów konwergencji”. To właśnie ta część rozprawy prowadzi jej Autorkę do sformułowania przypomnianej już wcześniej w tej opinii **tezy badawczej** pracy, że zróżnicowanie rozwoju regionalnego determinowane jest w głównej mierze specyfiką województw i uwarunkowaniami ich rozwoju (s. 16 oraz ss. 30-36). W podrozdziale 1.3. mgr Michoń określa te determinanty (czynniki), dokonując różnych pożytecznych w tej rozprawie ich klasyfikacji (m.in. na wewnętrzne, zewnętrzne, ilościowe i jakościowe itp.) oraz ukazując zmiany w roli tych czynników w konkurowaniu regionów.

Lektura tego fragmentu pracy nasuwa też pewne wątpliwości związane z:

- ✓ niedocenieniem możliwości sformułowania definicji rozwoju regionalnego na podstawie ogólnego pojęcia „rozwoju” (jest już bogata literatura w tym zakresie, por. np. pracę Franciszka i Barbary Piontek pt. „*Teoria rozwoju*”, wydaną przez PWE w 2016 roku);

✓ niedocenieniem w przeglądzie definicji rozwoju regionalnego nowego paradygmatu rozwoju, którego trzy cechy generują trzy powiązane ze sobą koncepcje rozwoju: trwałego (*Durable Development*), zrównoważonego (*Balanced Development*) i samopodtrzymującego (*Sustainable Development*). W cytowanej przez Autorkę pracy literaturze brak w zasadzie klasycznych pozycji z tego zakresu (np. książki H. Rogalla z 2010 roku „Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka” czy z tego samego roku pracy zbiorowej pod red. B. Fiedora i K. Kociszewskiego „Ekonomia rozwoju”), które umożliwiłyby m.in. wykorzystanie w rozprawie takich pojęć jak ład (społeczny, ekonomiczny, środowiskowy itp.) oraz ład zintegrowany, który w istocie rzeczy jest głównym celem polityki spójności, a dodatkowo jasno ukazuje także wymiar aksjologiczny kategorii rozwoju. Zapoznanie się z tymi pracami z pewnością ułatwiłoby Doktorantce uściślenie relacji zwłaszcza między takimi kluczowymi w tej pracy pojęciami jak: rozwój (i jego przeciwieństwo – regres) i wzrost (i jego przeciwieństwo – spadek).

2. Dokonanie - w oparciu literaturę, analizy polskich i europejskich dokumentów strategicznych - charakterystyki i analizy **polityki spójności** Unii Europejskiej w podstawowym kontekście rozwoju regionalnego (*rozdziały 2 i 3*) poprzez:

– pogłębioną i interesującą dyskusję terminologiczną samego pojęcia spójności, genezy i tworzenia się zrębów europejskiej polityki spójności i jej ewolucji, która wykreowała główny cel tej polityki - sukcesywne zmniejszanie różnic w poziomach rozwoju regionów poprzez procesy konwergencji w podstawowych wymiarach rozwojowych: społecznym, gospodarczym i przestrzenno-środowiskowym („terytorialnym”). I tu ujawnia się – z pewnością nie z winy Autorki pracy – w istocie rzeczy, mętna terminologia pochodząca z cytowanych dokumentów lub pozycji literatury, bo np. co to znaczy „osiągnięcie trwałego i zrównoważonego postępu gospodarczego” (s. 51) czy „wspieranie wzrostu gospodarczego i zrównoważonego rozwoju” (s. 56). Ale skutkiem pewnej nieuwagi Autorki pracy w odróżnianiu „wzrostu” od „rozwoju” jest np. użycie

takich pojęć jak (s. 65): „wzrost inteligentny”, „wzrost zrównoważony”(patrz też s. 108) czy „wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu”, mimo, że w dokumencie *Strategia Europa 2020* użyta jest kategoria rozwoju („rozwój inteligentny” itp.).

Należy tu zwrócić uwagę na interesujące naświetlenie głównego, wydawałoby się paradoksalnego, dylematu wyboru priorytetów rozwoju regionalnego przez pryzmat polityki spójności: czy wspierać najbardziej konkurencyjne regiony (kryterium efektywności) czy niwelować różnice rozwojowe regionów (kryterium wyrównywania)?.

Warto też zwrócić uwagę, że sama analiza ewolucji priorytetów rozwoju z aspektami komparatystycznymi ma dużą wartość poznawczą i tworzy dogodny tło dla analizy wyników badań empirycznych, przeprowadzonych w *rozdziale 5*. Interesujące poznawczo są też te fragmenty pracy (*rozdział 3*), które dotyczą: urzeczywistniania celów polityki spójności w Polsce w okresie przedakcesyjnym, jak i w poszczególnych perspektywach finansowania oraz - budzącego w Polsce wiele kontrowersji - problemu ekonomicznej efektywności polityki spójności, analizowanej w rozprawie z punktu widzenia ewolucji systemu monitorowania i ewaluacji tej polityki.

3. Przeprowadzenie w *rozdziale 4* rzetelnej **analizy metodyki statystycznej analizy porównawczej** (SAP), określanej też jako WAP (choć nie są to pojęcia o tym samym zakresie) i której „rdzeniem” metodycznym są metody klasyfikacji, stanowiące przedmiot badań taksologii (taksonomii i taksonometrii) jako wiodącego działu SAP. Przy analizie tego kluczowego dla tej rozprawy wątku metodycznego, Autorka szczególnie dużo uwagi poświęciła:

- **różnym podziałom metod taksonometrycznych** – porządkowania (liniowego i nieliniowego) i grupowania obiektów, przypominając przy tej okazji podstawowe – znane i praktykowane od kilkadziesiąt lat – **etapy postępowania przy stosowaniu SAP**, tzn. określenie przedmiotu klasyfikacji (zbiorowości jednostek statystycznych) i przestrzeni klasyfikacji (cech lub wskaźników statystycznych, których wartości będą badane), która powinna mieć walor dużej

diagnostyczności przy wykorzystaniu właściwie przez Autorkę pracy wybranych głównych kryteriów tej diagnostyczności. Zgadzam się w pełni z Autorką pracy, że wśród tych kryterium za główne należy uznać kryterium merytoryczne (s. 122). Chciałbym tu zwrócić uwagę, że sygnalizowany przez mgr Michoń (s. 124) podział na cechy ilościowe i jakościowe w świetle dorobku kwalimetrii nie ma żadnego uzasadnienia. Podziału tego nie można łączyć – co czyni Doktorantka - z kryterium poziomu mierzalności wartości cech (wskaźników).

Kolejny etap badań porównawczych dotyczy podziału cech według rodzaju funkcji preferencji (ocen). Daje on w efekcie podział cech preferencyjnych na trzy grupy: stymulanty, destymulanty i nominanty (tu Autorka pracy pominęła poprzedzającą tę klasyfikację podziału cech na neutralne i preferencyjne). I tu pojawia się pewien problem, który został, niestety, dość tradycyjnie przedstawiony, bowiem Autorka sprowadza cel formuł „normowania” wartości cech (wskaźników) do pozbycia się mian i tzw. „ustymulowania” cech (wskaźników). O ile taki cel transformacji można formułować w niekomparatystycznych badaniach statystycznych (np. poprzez standaryzację), o tyle w WAP czy SAP ta transformacja oznacza po prostu tworzenie tzw. ocen cząstkowych, np. przez – niedocenioną przez Doktorantkę - unitaryzację zerowaną. Autorka nie przyznaje się, że także i Ona – jak większość badaczy – unika w istocie rzeczy nominant, dla których niekiedy bardzo trudno określić wartość najkorzystniejszą – różną od wartości minimalnej i maksymalnej. Mam tu też inny pogląd co do różnicy celów w badaniach taksonometrycznych i WAP. Celem WAP nie musi być wcale „określanie pewnej miary syntetycznej” (s. 122), ponieważ bardzo często badania te – z korzyścią – zatrzymują się na etapie porównań zdezagregowanych (tzn. według ocen cząstkowych), co często ma miejsce w tzw. analizie wskaźnikowej.

Kolejne dwa etapy badań porównawczych wstępują – co należało w pracy wyraźniej podkreślić – tylko wtedy, gdy celem badań jest jakaś forma syntetyzacji ocen cząstkowych. Pierwszy z nich dotyczy szacowania **wag** (współczynników ważności) – do tego fragmentu pracy nie wnoszę do uwag, choć warto zwrócić

uwagę na tzw. efekt rozmycia wag kiedy liczba ocen wartości cech lub wskaźników jest większa od 10 (jest to oczywiście granica umowna).

Ostatni etap (choć jest nim w istocie rzeczy, pominięty przy opisie lecz wykorzystany praktycznie w *rozdziałach 4 i 5*, **etap kategoryzacji**: przyporządkowania wartościom miary pojęć opisowych: słabo, średnio... rozwinięty) - to syntetyzacja ocen cząstkowych, która może mieć charakter liniowy lub nieliniowy. Tu znowu został w pewnym stopniu zaniedbany bardzo ważny w tej pracy wątek, że wybór metody syntetyzacji powinien się wiązać z cechami koncepcji rozwoju, np. przy pomiarze rozwoju zrównoważonego zalecana jest miara nieliniowa ze względu na jej własności formalne (uzależnienie wartości miary syntetycznej zarówno od sumy ocen cząstkowych, jak i ich zmienności). Jest oczywiste, że uporządkowanie liniowe obiektów – co jest wyraźnie podkreślone w rozprawie - nie musi być oparte wyłącznie na formule miary syntetycznej.

Przyjęta w rozprawie (*podrozdział 4.3.*) metoda kategoryzacji ocen syntetycznych oparta na średniej arytmetycznej i odchyleniu standardowym nie budzi moich wątpliwości;

- uzasadnieniu **wyboru metodyki badań empirycznych**, opartej na teorii zbiorów rozmytych, na których dokonuje się klasyfikacji rozmytej (nierozłącznej) (*podrozdział 4.2.*), w której podstawową rolę odgrywa funkcja przynależności. Uzasadnienie to jest jasne i przekonujące, a sam wybór nosi cechy nowatorskie, bowiem w obszarze zastosowań metod taksonometrycznych dominują – jak słusznie to zauważa mgr Michoń – klasyfikacje rozłączne (nierozmyte). Zatem pierwszy etap zweryfikowania **hipotezy 2** można uznać za prawidłowy

Podobnie opis metodyki pomiaru stopnia polaryzacji ekonomicznej (*podrozdział 4.5*) jest prawidłowy i nie nasuwa istotnych uwag.

4. Przeprowadzenie, w oparciu o przyjętą metodykę, **badania empirycznych spójności polskich województw**, mających na celu zweryfikowanie sformułowanych w rozprawie trzech hipotez badawczych (rozdział 5) poprzez:

- **miar zróżnicowania** w latach 2005 – 2015 **poziomu rozwoju** poszczególnych województw w kontekście polityki spójności w jej trzech fundamentalnych wymiarach: gospodarczym, społecznym i terytorialnym (przestrzenno-środowiskowym) i rozwoju „ogółem”.

Jest oczywiste, że specyfikacja wskaźników diagnostycznych (Autorka używa w pracy niebyd fortunego w tym przypadku określenia „specyfikacja zmiennych”, co wskazałoby, że miar dotyczy cech pierwotnych) wynikała także z dostępności do trochę jeszcze archaicznej bazy danych, w której są np. takie niewiele „mówiące” o stanie ochrony zdrowia wskaźniki jak np. liczba lekarzy czy łóżek na 10 tys. ludności.

Pomijając pewne nieścisłości czy niekonsekwencje terminologiczne (np. s. 155) dokonana analiza spójności z wykorzystaniem zbiorów rozmytych w trzech wymiarach i wymiarze zagregowanym (tzw. rozwój „ogółem”) zasługuje na uznanie z kilku powodów: *po pierwsze* – metodycznie nie budzi zastrzeżeń, a oryginalność podejścia badawczego jest wyraźna; *po drugie* – przyjęte sposoby opisu wyników badań: tabelaryczny, graficzny (wykresy radarowe, mapy itp.) i komentarze odautorskie są na właściwym dla tego typu prac poziomie, *po trzecie* – wnioski, jakie formułuje Autorka pracy są interesujące i cechuje je duża praktyczna przydatność dla realizacji polityki regionalnej w kontekście zasad i celów polityki spójności i *po czwarte* – co najważniejsze, dzięki tym analizom mgr Michoń pozytywnie weryfikuje **dwie pierwsze hipotezy**: o występowaniu tendencji zmniejszających się dysproporcji między polskimi województwami i o przydatności przyjętego narzędzia badawczego (porównywalność wyników z badaniami opartych na innej metodyce – drugi empiryczny etap weryfikacji hipotezy 2);

- **pomiar stopnia polaryzacji**, konsekwentnie (podobnie jak przy pomiarze zróżnicowania rozwoju) przeprowadzony w trzech podstawowych wymiarach ekonomicznej, społecznej i terytorialnym (przestrzenno-środowiskowym) przy wykorzystaniu indeksu Morris-Bernhardt-Handcock (MBH) i stosownie do wymiarów polityki spójności i poziomów rozwoju (ogółem). Zatem ten kolejny empiryczny aspekt badań traktowany przez Doktorantkę jako uzupełniający etap analizy spójności daje szerszy (w sensie wymiarowości) obraz stopnia polaryzacji niż wynika to z tytułu podrozdziału 4.5 („Stopień polaryzacji ekonomicznej”). Autorka rozprawy dzięki tym badaniom, w których „skonfrontowała” wartości indeksów polaryzacji i zmiany liczebności województw o średnim poziomie rozwoju, pozytywnie zweryfikowała **trzecią hipotezę**, sprowadzającą się do przypuszczenia, że w procesach rozwoju polskich województw nie występuje zjawisko polaryzacji. Doktorantka zakończyła w ten sposób logicznie zaplanowany proces badawczy.

W podsumowaniu warto podkreślić wartość teoretyczną oraz oryginalność metodyczną rozprawy, a także to, że sformułowane przez Autorkę wnioski mogą być z pewnością z wielkim pożytkiem wykorzystane w generowaniu i doskonaleniu polskiej polityki regionalnej, a zwłaszcza tych jej aspektów, które są określone przez cele i zasady europejskiej polityki spójności. Przeprowadzone w rozprawie badania wnoszą zatem nie tylko bardzo konkretny wkład do teorii rozwoju, zwłaszcza regionalnego ale też można z nich odczytać również konkretne rekomendacje dla polskiej polityki regionalnej.

Strona formalna, w tym redakcyjna rozprawy nie budzi istotnych zastrzeżeń. Praca nie zawiera też widocznych błędów strukturalnych. Oparta jest ona na właściwie dobranej literaturze polskiej i zagranicznej, zawierającej w łącznym wykazie (bez wydzielenia względnie jednorodnych grup źródeł, co nie jest zalecanym rozwiązaniem w tego typu pracach) pozycje książkowe i artykuły, akty prawne i polskie oraz europejskie dokumenty strategiczne. Relatywnie niski jest udział pozycji anglojęzycznych. W rozprawie wykorzystywane są źródła głównie z zakresu ekonomii

rozwoju, a zwłaszcza ekonomii rozwoju regionalnego, geografii ekonomicznej, a także ze statystycznej analizy porównawczej. Zdecydowana część tych pozycji jest bezpośrednio związana z tematem pracy. Aktualność wykorzystanej literatury i jej powiązanie z tematem pracy nie budzi więc zastrzeżeń.

Widoczny jest jednak brak klasycznych chociażby pozycji dotyczących nowych paradygmatów rozwoju. Ich wykorzystanie z pewnością korzystnie wpłynęłoby na jakość dyskusji terminologicznej dotyczącej pojęcia rozwoju regionalnego. W wykazie źródeł są – co warto zauważyć - także dwie pozycje Doktorantki, w tym jedna publikacja o zbliżonym jak ta rozprawa tytule „Zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego województw ze względu na realizację celów polityki spójności” wydana w *Wiadomościach Statystycznych* w ostatnim numerze w roku 2017.

IV. Wnioski końcowe

W mojej ocenie praca mgr Danuty Michoń pt. *„Wielowymiarowa analiza porównawcza rozwoju regionalnego w Polsce w kontekście polityki spójności”* spełnia wymogi określone w Ustawie z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym ... (Dz. U. 2011, nr 84, poz. 455 z późniejszymi zmianami) bowiem:

Po pierwsze - Doktorantka trafnie formułuje, a także rozwiązuje ważny i aktualny problem naukowy z zakresu teorii rozwoju regionalnego, związany z badaniami porównawczymi (z wykorzystaniem metodyki WAP) rozwoju regionalnego w kontekście europejskiej polityki spójności, z wyeksponowaniem dwóch kluczowych w polityce regionalnej zagadnień: zróżnicowania rozwoju i jego polaryzacji. Mgr Michoń trafnie też dokonuje wyboru metodyki badań empirycznych, opartej na teorii zbiorów rozmytych. Uzasadnienie tego wyboru jest jasne i przekonujące, a sam wybór nosi cechy nowatorskie, bowiem w obszarze zastosowań metod taksonometrycznych dominują klasyfikacje rozłączne (nierozmyte).

Po drugie - rozprawa ma także duże znaczenie aplikacyjne, a wartość dla polskiej polityki regionalnej osiągniętych w pracy wyników analizy empirycznej nie budzi

wątpliwości. Należy podkreślić samodzielność Autorki rozprawy w formułowaniu ocen, choć przy prowadzeniu dyskusji terminologicznych widać nadmierną ostrożność przy próbach wychodzenia poza schematy prowadzonych dotychczas dyskusji dotyczących rozwoju regionalnego.

Po trzecie - mgr Michoń udowodniła w rozprawie, że dysponuje dostateczną wiedzą teoretyczną z zakresu dyscypliny ekonomia i potrafi właściwie sformułować problem naukowy, choć pewne wątpliwości budzi brak hipotezy głównej. W pewnym stopniu obniża to ocenę tego metodologicznego aspektu opiniowanej rozprawy. Sposób weryfikacji sformułowanych w pracy hipotez, mimo tego zastrzeżenia, jest poprawny pod względem logicznym i merytorycznym.

Po czwarte - rozprawa spełnia także wymogi formalne. Ocena ta została w przytoczonych wcześniej opiniach szerzej uzasadniona, a przedstawione w opinii kwestie dyskusyjne nie umniejszają w istotny sposób wartości rozprawy.

Reasumując, stwierdzam, że praca mgr Danuty Michoń **opowiada ustawowym wymogom rozprawy doktorskiej** i ze względu na wyraźną nowatorskość zastosowanej metodyki badań (wykorzystanie teorii zbiorów i klasyfikacji rozmytych) zasługuje na wyróżnienie. Wnoszę zatem o przyjęcie tej pracy jako rozprawy doktorskiej w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia i dopuszczenie mgr Michoń do egzaminów doktorskich, a po ich pomyślnym przebiegu, do publicznej obrony.

